

100 évvel ezelőtt született Simonyi Károly, a polihisztor tudóstanáár

Simonyi Károly
mérnök-fizikus

Simonyi Károly, a polihisztor tudóstanáár, fizikaprofesszor, éppen 100 évvel ezelőtt, 1916. október 18-án született. Műszaki érdeklődése ellenére rendkívüli irodalmi műveltségre tett szert, melyet későbbi munkája során kamatoztatott. Bay Zoltán csoportjának tagjaként tevékenyen közreműködött a később világhírűvé váló *Hold-radarkísérlés*-ben. Nemcsak kiváló egyetemi előadó, de sikeres tankönyvíró is volt. Több szakkönyve, tankönyve – például *Elméleti villamosságtan*, *Villamosságtan*, *Elektronfizika* –, példatára, nemzetközi szinten is rendkívüli sikereket ért el, számos nyelven adták ki, és még külföldön is a téma legajánlottabb szakkönyveiként tartják számon. Munkásságát a méltán világhírűvé vált, *A fizika kultúrtörténete* című könyvének megírásával tetőzte be. Sopronban magfizikai laboratóriumot alapított és megépítette az első hazai Van de Graaff rendszerű részecskegyorsítót, amely

lyel *Magyarország először hozott létre atommag-reakciót mesterségesen gyorsított részecskéekkel*, amelyért 1952-ben Kossuth-díjat kapott. Ezen kezdeményezésének kiváló folytatói – Krasznahorkay Attila és munkacsoportja – éppen napjainkban értek el világhírű eredményt a debreceni ATOMKI-ban, amely a sötét anyaggal kapcsolatos új kölcsönhatás, illetve részecske felfedezésével kecsegtet. Lehetséges, hogy a természet ötödik alapvető kölcsönhatását sikerült felfedezniük. Ebből az eredményből – ha a feltételezések más fizikai laboratóriumokban is megerősítést nyernek – akár egy újabb magyar fizikai Nobel-díj is születhet [18].

Simonyi Károly Egyházásfaluban született Sopron vármegyében, tízgyerekes, szegény-paraszt, földműves család hetedik gyermekeként. Édesapját nem ismerte, mert fiatalon, születése előtt meghalt. Édesanyja másodszor is férjhez ment, mert egészen természetes, hogy hét gyermekkel nem lehetett özvegyen maradni. „Csodálatos második házassága volt, az utána született három testvér pontosan beleillett a családba, a mai napig édestestvérként szeretik egymást.” [1] Ez a kis falu Magyarország nyugati részén fekszik: Sopron–Kőszeg–Egyházásfalú majdnem egyenlő oldalú háromszöget feszítenek ki. Jó génkészletet örökölt, mert szülei a különben is művelt falu átlaga fölé emelkedtek. Édesanyja egészen jól beszélt németül, mivel a Fertő-tó körül a történelmi Magyarországon több német anyanyelvű falu is volt, s akkori szokás szerint cseregyerekként rövid időt más családnál töltött. Így sajátította el a német nyelvet, bár az iskolában soha nem tanulta. Édesapja sem volt mindennapi ember. Korai halála után még sokáig meséltek legendákat okosságáról, reformtörekvéseiről. Az új iránti fogékonysága abban is megnyilvánult, hogy a századelő Egyházásfalujában ő már kerékpáron járt-kelt. Ez kissé elborzasztotta a helybélieket. Édesanyját óvták is tőle: ilyen emberhez nem szabad hozzámennie – mondogatták.

A kis Simonyi tehetségére a helyi általános iskolát gyakran látogató plébános figyelt fel, mivel az iskola felügyeletét az egyház látta el, így a helybéli plébánosnak nagy be-

leszólása volt a dolgok menetébe. Isten és ember ellen való vétek lenne ezt a jó eszű gyereket itt hagyni parasztnak. Taníttatni kell – mondta.

Fölkutatta ágas-bogas családfájának távoli hajtását, az egyik addig általuk csak hírből ismert rokonukat Simonyi-Semadam Sándort, aki 1920 márciusában kormányt alakított, miniszterelnök lett. Igaz, csak egészen rövid ideig vállalta ezt a megbízást, a politika nem érdekelte igazán. Ez a távoli rokon támogatta Simonyi Károly tanulmányait, aki 10 éves korában Budapesten, az Árpád Gimnáziumban tanulhatott tovább, ahol hamarosan kitűnt matematikából és fizikából. A Faragó Andor által újraindított és még ma is működő Középiskolai Matematikai és Fizikai Lapokat (KÖMAL) mégsem az iskolában adták a kezébe, hanem nevelőapjától, Simonyi-Semadam Sándor vejétől, Mayer Miksától kapta, aki a Ganz-gyár jó nevű mérnöke, Kandó Kálmán munkatársa volt, és elsősorban a matematikát szerette. Gyermektelenek lévén magukhoz vették, ők lettek a nevelőszülők. A rózsadombi villájukba került, meleg családi légkör vette körül, saját fiúk-

A Simonyi nagycsalád

ként szerették. Akkor már Ernő bátyja is vele lakott a nevelőszülőknél, s a két testvér egymással versengve oldotta meg a kitűzött feladatokat.

Simonyi nyelvtelenség is volt. A *latint*, a *németet* és az *angolt* a középiskolában „hivatalból” tanulta, magánúton pedig a *franciát*. Majd később egy menekült grófnő segítségével elkezdett *oroszul* tanulni. Nevelőapja egyszer azt mondta: „Milyen furcsa, tanuljuk a világnyelveket, a bennünket körülvevő népek nyelvét pedig nem ismerjük.” Ennek hatására megtanult *szerbhorvátul*. Mivel támogató rokona a keleti nyelvek szakértője és a Keleti Társaság elnöke volt, nem csodálkozhatunk azon, hogy amikor egyetemi tanár lett, a Magyarországon tanuló kínai diákok segítése miatt *kinaiul* is megtanult. „Megjegyzem, nem szeretem ezt a kifejezést: megtanultam. Ez valami teljesség elérését sugallja, amit pedig lehetetlen elérni. Nem tudok arra a kérdésre válaszolni, hogy hány nyelven tudok, csak arra, hány nyelvel foglalkoztam intenzíven” – nyilatkozta egyszer.

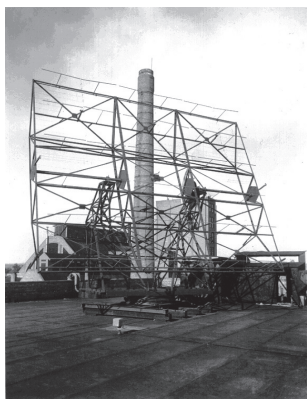
Érettségi után matematika–fizika szakra akart jelentkezni, mert vonzotta a tanári pálya. Nevelőapja azonban határozottan lebeszélte erről, mondván, hogy „a középiskolai tanári eljegyzi magát a szegénységgel [látónki szavak, ma is igaz állítás – a szerző, aki szintén tanár], egy mérnöknek nagyobbak a lehetőségei. Mérnökként akármilyen lehetsz.” Akkoriban, ha valaki el akart érn valamit, többre mentem azzal, hogy tízgyermekes parasztcsaládból jött, mintha azt mondta volna, hogy: a nagybátyám miniszterelnök. Mindenhová úgy vették fel, mint parasztyereket.

Egyidejűleg két egyetemre is beadta a jelentkezését. A Budapesti Műszaki Egyetemre, és Pécsre is, a M. kir. Erzsébet Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karára. Mindkét helyre fölvevették. Mindkét egyetemet elvégezte, anélkül, hogy erről bármelyik helyen tudtak volna, hiszen ez akkor is tilos volt: Pécsen jogi diplomát szerzett, Budapesten pedig 1940-ben gépészmérnököt. Később azonban megváltozott véleménye

a diplomahalmazáról. „Mindenkinek megtiltanám a második egyetemi diplomaszerezést. Amikor azt mondja valaki dicsekedve, két-három diplomám van, nem tudom hány doktorátusom, akkor általában kiderül, ott valami nincs rendjén. Valaki valamit bizonyítani akar, valaminek a hiányát leplezi. Aki elvégez egy egyetemet, annak legalább azt meg kellene tanulnia, hogyan kell »tanulni«. Egy újabb egyetem legtermékenyebb éveinket iktathatja ki. A szervezett átképzés, továbbképzés szükség diktálta kényszeréről természetesen nem beszélék” – hangzott az érvelése.

Hold-radarkísérllet

A műszaki egyetemen akkoriban jött létre – az Egyesült Izzó anyagi támogatásával – a Bay Zoltán vezette atomfizika tanszék. Nemsokára Simonyi Károly is itt dolgozott, 1940-től Bay Zoltán tanársegédje lett. 1946-ban Bay Zoltán csoportjának tagjaként ak-

Az 1946-os magyar "Hold-radar" fontosabb paraméterei

Adófrekvencia	120 MHz
Impulzus-csúcseljesítmény	10 kW
Impulzusisméltóidési idő	3 s
Impulzusszélesség	60 ms
Vevő bemenő sávszélessége	1 MHz
Detektálás	1000-szeres jelisméltés és integrálás
Kijelzés (megfigyelés)	hidrogén-coulombmérten

Forrás: Fizikai Szemle 2001/3. 94. o.

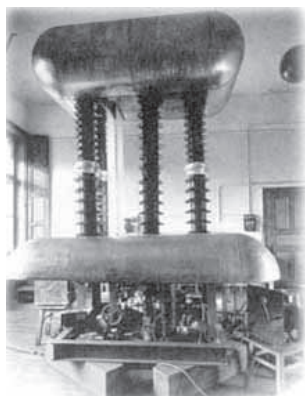
Az 1946-os Hold-radar kísérlet antennája (forrás: www.omikk.bme.hu) és fontosabb paraméterei

tívan közreműködött a később világhírűvé váló *Hold-radarkísérllet*-ben. Ebben a katonai kutatásban az amerikaiakkal versengve, szinte velük egy időben sikerült észlelniük a Holdról visszaverődött mikrohullámú jeleket. Ez annak volt köszönhető, hogy Bay Zoltán – a kutatás nem kellő mértékű anyagi támogatásának híján – a gyenge adóteljesítmény kompenzálásaként kidolgozta a visszaverődött jelek összegzésének módszerét, ami azóta nemzetközileg elfogadott eljárás lett és meghozta számára a világhírt. Őt tekintik a *radarcsillagászat* atyjának.

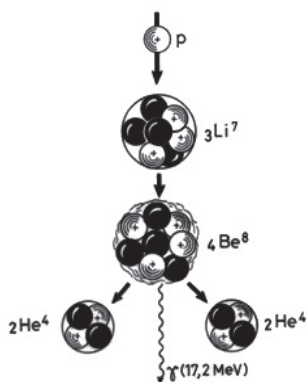
Atommag-reakció mesterségesen gyorsított részecskékkel

1948-ban Sopronba került, ahol négy évig vezette az Erdő-, Bánya- és Kohómérnöki Kar elektrotechnikai tanszékét. Ott magfizikai laboratóriumot alapított. Itt tervezte és építette meg 1951-ben a bevezetőben említett Van de Graaff részecskegyorsítót.

Protonnal bombáztak lítiumot. A protonhoz úgy juthatunk hozzá, hogy hidrogéngázban gázkiszülést hozunk létre. Ily módon fosztjuk meg a hidrogénatomot az elektronjától, és kapjuk a pozitív hidrogéniont, vagyis a protont. Ennek a reakciónak óriási jelentősége abban állt, hogy magátrendezés megy végbe, a lítium egyesül a bombázó protonnal és berrillum keletkezik, amely két hélium atomra szakad szét, miközben nagy, 17,2 MeV (megaelektronvolt) energia szabadul fel gamma-sugár formájában. Ezt pedig könnyű észlelni.

**A soproni
részecskegyorsító**

**Ez történt ötven évvel
ezelőtt Sopronban**

Ezt a soproni gyorsítót felépítése után hamarosan le is szerelték, s felvitték Budapestre. A Központi Fizikai Kutatóintézetben állították fel újra, alapkutatásokat végeztek vele. Simonyi Károly az Intézet egyik igazgatóhelyettese lett.

1952-től vezetője lett a Központi Fizikai Kutatóintézet atomfizikai osztályának és a Budapesti Műszaki Egyetem elméleti villamosságtan tanszékének. Mindkét helyen marandót alkotott.

1956-ban megválasztották a Központi Fizikai Kutatóintézet forradalmi bizottsága elnökének. Egy évre rá az intézet elhagyására kényszerült, 1957. december 31-én elbúcsúzott a KFKI-tól. Soha többé nem tért vissza az intézetbe. Majd 1970-ben kiderült, hogy a BME-n se tarthatja meg tanszékét. Az ellene irányuló támadások elől kitérve visszahúzódó, menekülő emberként valósította meg nagy álmát: a természettudományos és a humán kultúra szintéziséként megírta „*A fizika kultúrtörténete*” című könyvét.

A fizika kultúrtörténete

Egész életében végigkísérte a szintetikus látásmódra és az enciklopédikus műveltségre való törekvés. Egyetemi előadásaiban tudománytörténeti érdekességeket is elmondott, beleszötte a tananyagba. A villamosmérnök hallgatók felkérték, tartson előadást kollégiumukban, a Várban. A történelmet választotta, a fizika történetét. Ekkor kezdett el rendszeresen foglalkozni a tudománytörténettel. A könyv születése szempontjából óriási jelentősége van annak, hogy előzetesen előadhatta annak törzsanyagát. 1975-ben az ELTE-n meghirdettek számára egy egyéves speciális kollégiumot „A fizika kultúrtörténete” címmel. Erre természetesen a műegyetemi hallgatók és mások is eljöhettek. Eljött sok aktív fizikatanár is a budapesti gimnáziumokból. Az előadássorozatnak óriási sikere volt. Többen buzdították, ha már ennyi energiát fektet ebbe a munkába, s ilyen nagy iránta az érdeklődés, írjon belőle könyvet.

1971-ben kezdte meg a természettudományos és humán kultúra területével foglalkozó ismereteinek rendszerezését. Megkezdte kultúrtörténeti kutatásait, a humán és természettudományos kultúrák történetének egységes szemléletű tárgyalását. Így jutott el a Gondolat Könyvkiadóhoz, akivel szerződést kötött. A két kultúrkört átívelő egyetemi előadásait „A fizika kultúrtörténete” című könyvvé fejlesztette, amely hatalmas szintézis, és hiányt pótol a magyar és a világirodalomban. Simonyi 1976 nyarán fogott hozzá „A fizika kultúrtörténete” megírásához. Először 1978-ban jelent meg a könyv. A könyv nemcsak a természettudományokkal foglalkozók figyelmét fordítja a humán kultúra fe-

lé, hanem sok humán műveltségű egyénnek is bemutatja a két kultúra lényegi egységét. Könyvében az európaiság, az európai gondolat hódító útját igyekezett nyomon követni, s meg akarta mutatni, hogy az európai kultúra mindig jelen volt Magyarországon. Törekedett arra, hogy könyve illusztrációi csaknem mind a hazai könyvtárban őrzött ősnymtatványokból kerüljenek ki. Ezirányú kutatásai során jutott el Székesfehérvárra, a Püspöki Palota Könyvtárába, ahol a könyvtáros és levéltáros Sulyok Ignác perjel személyében egy szintén nagy műveltségű segítőtársra talált, akit távoli rokonoknak mondhatok. Mint fizikatanár örömmel tölt el, hogy még ha ilyen áttételes úton is, de kicsit hozzájárulhattunk ennek a csodálatos könyvnek a megszületéséhez [19].

Ez a mű világviszonylatban is egyedülálló. Hatalmas munka, különleges látásmód, kivételes tárgyi tudás és aszketikus kintartás szükségeltetett a megteremtéséhez. Könyvének magyarul négy kiadása látott napvilágot és gyorsan elfogyott könyvesboltjainkból. Német nyelven kilencszer adták ki. Mint Charles Simonyi a szerzőhöz írott levelében írja: „Az angol kiadás csak halála után jelent meg. Ennek főleg az az oka, hogy nagyon nehéz hitelesen lefordítani, különösen az idézetek tömege miatt.” Ezért a könyvért 1985-ben Állami Díjat kapott. Egyik interjújában szomorúan állapította meg, hogy „úgy érzem, nem egészen azokhoz jutott el a könyvem, akiknek írtam. Két fő fogyasztóra gondoltam: 40-40 százalékban fizikus-mérnök, valamint a humán értelmiségieknek szántam, 20 százalékban a nagyközönségnek. Legnagyobb fájdalom a humán értelmiség majdnem teljes érdektelensége. Németh Lászlóval együtt hiszek abban, hogy nincs kétféle műveltség, hanem minden tudományterületnek megvan az általános műveltséghez tartozó része. Az pedig kell, hogy más szakmabeli is érdekeljen.” Ezt a nagyszerű könyvet kézbe lehet venni úgy is, hogy valahol felütöm és olvasgatni kezdem, mint a Bibliát. Az is kétségtelen, hogy a középiskolai fizikatanárokon keresztül érte el munkája a legnagyobb hatást. Nem véletlen, hogy a nagy tudósok mellett róluk is megemlékeztem könyvének második és harmadik kiadásában. A névtelen tanárokról, a tudomány ismeretlen közketonáiról, akiknek egyetlen tudománytörténetész sem állít emlékművet, pedig az ő hitük, emberségük, áldozatvállalásuk nélkül a tudomány sem haladna így előre.

Vekerdi László Széchenyi-díjas magyar irodalom-, tudomány- és művelődéstörténész, könyvtáros, közíró, Simonyihoz hasonló polihisztor, így méltatta a könyvet: „Ennek a könyvnek igazi hőse a fizikai megismerés; az emberek, legyenek bármilyen nagy fizikusok, vagy filozófusok, mind ezt szolgálják. Ebben a könyvben Newton ... gyönyörű (de félelmetes) rendteremtő ereje uralkodik minden oldalon. Az ő könyvében semmiféle törés nincsen, századunk fizikáját természetes folytatásként és csodálatos arányérzékkel építi be a hosszú történeti folyamatba. Tudni és tudatosítani kell, hogy ez a könyv az egész tudománytörténeti irodalomban egyedüli hatalmas szintézis, világunk és magunk megismerésének fényes reflexiója.”

Simonyi vallotta, hogy: „A fizika kultúrtörténete kicsit betetőzése pedagógiai munkámnak.” E művét 1998-ban a Magyar Nemzeti Örökség részévé nyilvánították. A Természet Világa különszámaként megjelentette hattyúdalát, *A magyarországi fizika kultúrtörténete – XIX. század* (2001) című munkáját, majd annak bővített, átdolgozott második kiadását.

Simonyi vallotta, hogy: „A fizika kultúrtörténete kicsit betetőzése pedagógiai munkámnak.” E művét 1998-ban a Magyar Nemzeti Örökség részévé nyilvánították.

A Természet Világa különszámaként megjelentette hattyúdalát, *A magyarországi fizika kultúrtörténete – XIX. század* (2001) című munkáját, majd annak bővített, átdolgozott második kiadását.

Tudományos eredményei

A Hold-radarkísérletben feladata az volt, hogy válaszoljon a radarkutatás elméleti kérdéseire. Sopronban létrehozta az első hazai magfizikai részecskegyorsítót. Az első magyarországi gyorsító megépítéséért 1952-ben Kossuth-díjat kapott. „Tudományos eredményei közül talán a legjelentősebb *a fúziós energiatermelés elvi lehetőségeit vizsgáló tanulmánya*. Rájött egy új impulzuselosztó készülék elvére, és kiemelkedő eredményeket ért el az *elméleti mechanika* területén is.” [2]

Az ember, a tanár

Károly fia így emlékezett róla: „Édesapám nagyszerű előadó és kiváló pedagógus volt. Fizikus és mérnök képzettsége ellenére elsősorban pedagógusnak tartotta magát. Az egyetemi vicclapban – a Vicinális dugóhúzóban –, amelynek elsőrendű célja a professzorok kipellengérezése volt, megjelent róla egy versike, minden iróniától mentesen; utolsó soraira még most is emlékszem:

... szeméből sugárzik a lenyűgöző erő,
Elektronfizikát *Simonyi* ad elő.” [3]

Fiának szóló egyik atyai tanácsa így hangzott: „*csak dolgozzál, dolgozzál keményen, dolgozzál kiválóan, és a pénzt utánad fogják hajigálni*” – igaza volt. „Azt hiszem, kedvenc Madách-idézetének – »az élet célja e küzdés maga« – egyik változatát fogalmazta meg, és küzdés alatt édesapám a munkát értette, a becsületes és hasznos munkát” – emlékezett vissza a tanácsot megfogadó fiú. „Édesapám tehát tudta, hogy az egyetlen forrásból származó információ nem megbízható – akárcsak az interneten –, ezért tanította nekünk, hogy mindennek nézzünk utána legalább öt különböző helyen. A különböző nyelvek is fontosak, mivel kiküszöbölik a helyi előítéleteket, valamint a fordításokból eredő hibákat. Az a felfogás, hogy ugyanazt a dolgot sokféle szempontból kell megvizsgálni – az Intentional Software-nél alkalmazott elveink egyike –, ebből a tapasztalatból ered.” [3]

Simonyi Károly tanár úr rendkívül széles látókörű, nagy műveltségű és hatalmas szaktudású, ugyanakkor rendkívül szerény, hihetetlen akarakterével rendelkező, néha erejét meghaladó feladatokra is vállalkozó ember volt. Jellemző indulásként egyszerre végzett a Műegyetemen és a pécsi egyetem jogi karán, melyet csak úgy virtusból végzett el, hogy megmutassa, egy mérnök bármikor elvégez egy jogi egyetemet. Előbb lett jogász, mint mérnök. Óráira nemcsak saját műegyetemi hallgatói ültek be, más karokról, sőt más egyetemekről is eljöttek az érdeklődők. Egyénisége maradandó hatással volt a vele kapcsolatba kerülőkre, azokra, akik vele tartottak a szellemi kalandtúrákon. Tanári ars poeticáját egy alkalommal így fogalmazta meg: „*Mert a jó vezető, a jó pedagógus legfontosabb dolga talán az, hogy a tudomány meredek kaptatóit viszonylag kellemessé, vonzóvá, izgalmassá tegye, és a tudomány szépségei-értékei iránti lelkesedését átvigye tanítványaiba is. De soha nem erőszakosan, hanem észrevétlenül, önkéntelenül. Ha úgy tetszik, és itt ki merem mondani: a saját természetes példájával...*” Szívügyének tartotta a tudás közkinccsé tételét. A Természet Világa tudományos ismeretterjesztő folyóirat szerkesztőbizottságának tagjaként hathatósan segítette a lap küldetését. Megírta *A fizikai kutatások frontvonala a harmadik évezred küszöbén* című nagyívű tanulmányát, majd a Magyar Rádió Gordiusz Műhelyének gondozásában negyrészes rádióelőadás-sorozattal lepte meg a nagyközönséget.

Tankönyvíró

Szakkönyvein, melyek több világnyelven sok-sok kiadásban jelentek meg, mérnök- és fizikus nemzedékek nőttek fel. *Elméleti villamosságatan* (1952) és *Villamosságatan* (1954) könyve (öt nyelven adták ki), és több további könyve nemzetközi szinten is rendkívüli sikereket ért el. További sikeres könyvei: *Elektronfizika* (1965), *Elméleti Villamosságatan Példatár* (társ-szerző, 1967). Életének egyik nehéz időszakában kínaiul tanult. Azért, hogy ez ne maradjon egyéni sportteljesítmény, 1962-ben elkészítette a *Magyar–kínai elektrotechnikai szótárt* az itt tanuló kínai diákok számára. Mindig szót emelt a természettudományos és a humán kultúra szétválásztása ellen. Ebben a tekintetben barátjához, Németh Lászlóhoz hasonlóan gondolkodott. Vallotta, hogy „*A műveltség nem statikus állapot, amibe egyszer belekerül az ember és élete végéig abban leledzik. A műveltség folyamata, amelynek fenntartása állandó energiabefektetést igényel.*”

Családja

Negyven évvel ezelőtti minősítése: „Magánélete rendezett, feleségét, gyerekeit szereti” – azóta is érvényes. Családjáról Staar Gyulának adott egyik interjújában önkritikusan így vallott: „Az azt hiszem, nem voltam jó apa, túl kevés jutott belőlem a gyermekeimnek. De mintha ezt nem is nagyon igényelték volna. Nagyon hamar formálódtak önálló egyéniséggé. Nagyobbik fiam (Károly) 17 évesen már egy dán cég fejlesztő laboratóriumában dolgozott, saját erejéből végezte a Berkeley egyetemét és doktorált Stanfordban. Teljesen beintegrálódott az amerikai tudományos, ipari, gazdasági életbe. A másik fiam (Tamás), az arab világban magyar állampolgárként kamatoztatja mérnöki diplomáját és kivételes nyelvérzékét. Azonos etika, de más gyakorlati értékrend vezérli őket. A másság tiszteletét, elfogadását a közvetlen érzelmeiken keresztül, ezt nekik köszönhetem. A két unokámnak jó nagyapja szeretnék lenni. Nem tudom, maradt-e elég erőm a szeretetük kiérdemlésére.”

Károly nevű fiát, Charles Simonyit a „földkerekség egyik legtehetségebb szoftver szakemberének” tartják. „Egy ember, aki Bill Gatest gazdaggá tette” – hirdette az egyik róla szóló írás címe. Nevét világszerte ismertté tették fejlesztőmunkájának eredményei a Microsoftnál. Ő a Simonyi család nevében felajánlást tett. Ez az alapja a Charles Simonyi Kutatói Ösztöndíj rendszernek, amely az „Alapítvány a Magyar Felsőoktatásért és Kutatásért” keretében az Oktatási Minisztérium és Magyar Tudományos Akadémia egyetértésével működik. Charles Simonyi édesapja emlékére is alapított egy díjat, melyben évente egy-egy tudományos, vagy tudományos és oktatási munkában kiemelkedő teljesítményt nyújtó fizikus és mérnök részesülhet. A Simonyi Károly-díjat a tudomány napján adják át.

A Simonyi család. Középen Simonyi Károly és felesége, balról Charles, jobbról Tamás fia

Epilógus

Simonyi Károly 2001. október 9-én hunyt el, 85 éves korában. Egy televíziós beszélgetésben így fogalmazott: „*A halál pedig tartsa be a sorrendet!*” Kérése teljesült, bár az időponttal a halál még néhány évet várhatott volna.

A nyelv–zene–matematika hármasság nála is egyértelműen jelentkezett.

Körülbelül 10 *nyelvv*el – köztük kínáival is – „foglalkozott intenzíven” – ahogy szokta volt mondani.

Nagyon szerette a *zenét* is, de hangszeren nem játszott. Bach és Vivaldi voltak a kedvenc zeneszerzői. „Édesanyám zongorázott és egy kolléga hegedült. Nekünk volt egy zongoránk és így az ötvenes években gyakran volt egy egyszerű koncert otthon. Volt egy 78-as fordulatszámú lemezjátszónk is és az ilyen estéken hallottam a Bach: Jánospassiót, meg más klasszikusokat – az ajtón keresztül, mivel én már ágyban voltam. A klasszikusokon kívül nem volt más zene nálunk. A »Kultúrtörténet«-ben van egy utalás egy példában, hogy melyik ária a legszebb a Máté-passióban. Ebből gondolom, hogy Bach lehetett a zeneszerző. Sajnos nem beszélgettünk sokat zenéről és soha nem voltunk hangversenyen vagy operában apámmal – inkább édesanyámmal. Nagyon szeretem a zenét és »jó fülem« van. Gerard Schwarz karmester a legközelebbi barátaim egyike. (Mick Jagger is jóbarátom.) Sajnos valahol a fülem és a kezem között megakadt a kapcsolat – évekig tanultam zongorázni minden eredmény nélkül. Lehet, hogy édesapám is így volt ezzel” – emlékezett vissza fia Charles Simonyi, a szerzőhöz írott levelében [7].

Nagyon szerette és értette is a *matematikát*. Ismerte és tisztelte a magyar tudomány nagyjait, és büszke volt rájuk. *Bolyai János* születésének 200. évfordulója kapcsán Simonyi Károly a legendás híró műegyetemi tanár így emlékezett: „Nevelőszüleim segítségével 1937-ben kijutottam a párizsi világkiállításra. Szomorúan tapasztalhattam, sértette is az önérzetemet, hogy a külföld nemigen vesz tudomást a magyar kultúráról, a magyar tudományról. Sokan azt sem tudták, hogy létezik ilyen ország. Amint lógó orral nézelődtem a világkiállítás forgatagában, egyszerre csak a salle mathématique-ben, a matematika termében, melynek falain ott díszelgett a világ harminc nagy matematikusa, boldogan megláttam a mi Bolyai Jánosunk nevét. Egyszerre nagy lett a mellényem. Lám, azért mégiscsak van nekünk is valamink, amiről a világon mindenkinek tudnia kell!”

Tudását, műveltségét két kézzel osztogató ember volt. Egyik híres tanítványa Roska Tamás villamosmérnök volt, aki 1992-ben megalkotta az Analogikai Celluláris Számítógépelvet, azt az újfajta számítógépet, amelyeknek az elemi műveletei hullámok, téridőbeli jelenségek, úgy, mint például az agy egy csomó részében, a látórendszerben, valamint a retinában is. Ő így emlékezett volt professzorára: „Azt már hallottuk, hogy a tanár úrra majd oda kell figyelni. Alig vártuk, hogy elkezdődjenek az órái. A két év alatt, ameddig tanított nagyon mély ismeretet kaptunk tőle a természetről, és az emberről.” Kedvenc költőjével, Dsida Jenővel együtt elmondhatta: „*Megtettem mindent, amit megtehettem.*”

A Szózat születésének (1836) 180. évfordulóján elmondhatjuk, hogy nemzeti fohásznak első két sora rá is illik: *Hazádnak rendületlenül / Légy híve, oh magyar*. Az 1956-os forradalom utáni első előadásán a felére apadt hallgatóság előtt mondta el hitvallását, melynek szállóigévé vált mondata így hangzott: „Én a feltétel nélküli *itthonmaradás* híve vagyok.”

Mondta ezt egy olyan ember, akinek többször nyílt alkalma arra, hogy másutt folytassa életét: 1945-ben a franciák hívták, 1956 után bármilyen meglepő is, még Izraelben is szívesen látták volna, Nyugat-Németországban pedig ténylegesen oktatott is 1971-ben egy szemeszteren keresztül. „*Magyarságom... a lényegi valómhoz tartozik. ...*

Kötelességemnek éreztem, hogy maradjak, ebben a »társulatban« dolgozzam tovább, ahol számítottak, számítanak rám ... Magyarságom bennem él, egyszerűen leválaszthatatlan rólam.» [8] – nyilatkozta 2000-ben, egy Staar Gyulának adott interjújában.

Köszönetnyilvánítás

A szerző köszönetet mond Simonyi Károly fiának, Charles Simonyinak a cikk lektorálásáért, alapos átolvasásáért, hasznos észrevételeiért, és egyes családi vonatkozásokkal való kiegészítésekért.

IRODALOM

- [1] „*Iszonyú rendet vágtam*” – Staar Gyula beszélgetése Simonyi Károly Kossuth- és Állami-díjas professzorral, FORRÁS, 1987/10, 1–24. o. (Újra közölve: Staar Gyula: *Megszállottak. Öt magyar fizikus*. Typotex Kiadó, 1991) <http://mek.oszk.hu/03200/03286/html/tudos1/simonyi.html>; http://www.simonyi.sulinet.hu/_data/jobbsorsert/simonyi/simonyi.htm#interju
- [2] Staar Gyula: *Simonyi Károly, a legendás műegyetemi professzor* [web:] <http://www.origo.hu/tudomany/20070403simonyi.html>
- [3] Charles Simonyi: Nagyságrendi becslés. Emlékek Édesapámról. *Természet Világa*, 2011/9, 397–398.
- [4] Erdősi Gyula és Kádár Katalin (szerk.): *Az iskolateremtő Simonyi Károly professzor*. Pontus, Budapest, 2011.
- [5] Radnai Gyula: Simonyi Károly (1916–2001). *KöMaL*, 2001/1. [web:] <http://www.komal.hu/cikkek/simonyi/SimonyiKaroly.h.shtml>
- [6] Vekerdi László: A fizika kalandja (Simonyi Károly fizikatörténetéről). *Valóság*, 1979/5, 100–105.
- [7] Charles Simonyi levele (e-mail) a szerzőhöz, 2016. 08. 31.
- [8] Staar Gyula: A magyarországi fizika kultúrtörténete. Simonyi Károly ajándéka. *Természet Világa*, 2000/11. 484–485. (Interjú.)
- [9] Schiller Róbert: Egy nagy emberre emlékeznek. *Természet Világa*, 2011/9, 398–399.
- [10] Bencze Gyula: A fizika magyar Bibliája. *Természet Világa*, 2016/10, 461–462.
- [11] Szabados László: Simonyi Károly: A fizika kultúrtörténete. *Magyar Tudomány*, 1999/4, 493–495.
- [12] Staar Gyula: Az ember és a könyve. *Magyar Tudomány*, 1996/6, 718–726.
- [13] Staar Gyula: Apám könyve, Beszélgetés Charles Simonyival. *Természet Világa*, 2012/7, 311–316.
- [14] Staar Gyula: Simonyi Károly veszt. *Forrás*, 2013/11, 43–56. (Levelezések Németh Lászlóval, Barta Istvánnal.)
- [15] Sipka László: *A Magyar Örökség-díjasok szellemi tulajdoni öröksége* [web:] <http://www.szellemitulajdon.hu/cikkek/tegnap-es-ma/magyar-orokseg-dijasok/679/a-magyar-orokseg-dijasok-szellemi-tulajdoni-oroksege.html>
- [16] Simonyi Károly életrajza: http://www.simonyi.sulinet.hu/_data/jobbsorsert/simonyi/simonyi.htm
- [17] *Simonyi Károly* http://www.arpad.sulinet.hu/Kozossegeink/Munkakozossegek/Fizika/Simonyi_Karoly.htm
- [18] Krasznahorkay Attila: Új erőre kaphat az atommagfizika. *Debreceni Szemle*, 2016/4, 398–410.
- [19] Varga János: *AFIZIKAKULTÚRTÖRTÉNETÉHEZ kapcsolódó székesfehérvári vonatkozások*. Interjú. 2016. 10. 18.

JEGYZETEK

- 1 Simonyi Károly: *A fizika kultúrtörténete*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1986 [cop. 1978]. Legutóbbi kiadás: *A fizika kultúrtörténete a kezdetektől a huszadik század végéig*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2011.
- 2 A Székesfehérvári Püspöki Könyvtár anyagaiból *A fizika kultúrtörténete* c. könyvben (1986) megjelent ábrák jegyzéke: – 96. o.: 1.4-16. ábra: *Ptolemaiosz* i. sz. 150 körül rajzolt térképének egy XVI. századi kiadása – 104. o.: 1.5-3. ábra: *Gaius Plinius Secundus* (23–79) ... *Historia naturalis* című könyvének részlete – 146. o.: 2.4-11. ábra: Három hasonmás oldal Oresme művéből (Ösnyomtatvány) – 148. o.: 2.5-2. ábra: *Petrus Hispanus: Summulae logicales*. (Ösnyomtatvány)